

Er det hjernen, der er noget i vejen med – når barnet er uroligt!

Neuropsykolog Susanne Freltofte

Udgivet i Skolestart - oktober 2014- s.28-29

Når et barn skal forholde sig roligt, opmærksomt og koncentreret, er der i princippet to forhold, der skal være opfyldt.

Den første betingelse er, at barnet lever i en familie, der kan tilbyde så megen omsorg og struktur, at barnet føler sig tryk ved, at de voksne vil og kan passe på det og støtte det i hverdagen, når noget bliver vanskeligt. Hvis barnet ikke bakkes op af de voksne omkring det, vil det hurtigt blive afledt. Så snart der sker noget nyt omkring det, retter det sin opmærksomhed mod det nye, så barnet kan være på forkant med livets udfordringer og på den måde passe på sig selv. Denne problematik vil jeg ikke gå nærmere ind på i denne lille artikel.

Den anden betingelse, der skal være opfyldt, for at barnet kan være opmærksomt og koncentreret er, at barnet har en hjerne, der fungerer normalt, så barnet oplever virkeligheden på samme måde som andre.

Hjernen kan komme til at fungere anderledes, hvis barnet på et tidspunkt har været udsat for slag, fald, tryk eller infektioner, der har skadet hjernen. Dertil vil nogle børn blive født med en anderledes fungerende hjerne på grund af de arveanlæg, de har, eller på grund af fejludvikling eller skader på hjernen under graviditet og fødsel.

Når man møder børn, der er urolige og omkringfarende, fordi der er noget i vejen med hjernen, kan der være mange forskellige fejlfunktioner, der kan give uro.

Her vil jeg kort fortælle om to typer af vanskeligheder, som kan gøre barnet uroligt. En overreagerende eller en underreagerende opmærksomhedsfunktion, kan gøre barnet uroligt. Når sansindtryk kommer ind i hjernen, er det vigtigt, at primitive områder i bunden af hjernen kan sortere og prioritere den indkomne sansestrøm, så barnet bliver opmærksomt på udvalgte dele af det, der sker omkring det.

Hvis opmærksomheden er underreagerende eller overreagerende, møder vi ofte et barn, der er hyperaktivt. Den ene er på turne rundt for at få noget til at ske, den anden fanges og styres af alt, hvad der sker omkring barnet.

Opmærksomhed er som lyskegler eller fokuspunkter man retter mod noget af det, der kommer ind igennem sanserne. Når barnets hjerne skal fungere normalt, skal man hverken have for mange eller for få fokuspunkter. Ligesom det er vigtigt at kunne både fastholde og skifte fokus. Når barnet er i stand til at fastholde opmærksomheden på noget i længere tid ad gangen, oplever andre, at barnet er i stand til at koncentrere sig.

Børn med underreagerende opmærksomhed

Hvis man sammenligner virkeligheden med en film, så vil barnet med den underreagerende opmærksomhed kun få stumper af virkeligheden med, fordi barnet tænder og slukker for opmærksomheden undervejs i en oplevelse.

Derfor bliver det svært for dette barn at få hoved og hale i mange oplevelser, følgende deraf har barnet tit svært ved at lære af sine erfaringer.

I løbet af småbarnealderen har mange af disse børn erfaret sig til, at hvis de hele tiden er psykisk og motorisk urolige, så sker der nemmere noget nyt, der tænder for deres opmærksomhed, end hvis de forsøger at sidde stille og høre efter.

Det er ofte karakteristisk, at jo mere man forsøger at få ro på dette barn, jo mere uroligt bliver det.

Hvis man kan byde barnet på motoriske og intellektuelle udfordringer, så kommer det til at fungere mere samlet og koncentreret.

Sagt på en anden måde fungerer hjernen på dette barn i stil med, hvad vi ser hos et almindeligt barn, der skulle have været lagt i seng for tre timer siden. Når det almindelige barn er overtræt, kæmper det for at holde gang i sig selv, ved hele tiden at være på farten uden at nå at gøre noget færdigt.

Nogle børns hjerner har det på lignende vis i alle de vågne timer, fordi barnet har en opmærksomhedsfunktion, der hurtigt vænner sig til sanseindtryk, der dukker op gang på gang.

Neuropædagogiske handlemuligheder ved underreagerende opmærksomhed

Hvis et barn med en underreagerende opmærksomhed skal sidde nogenlunde stille, går det ofte bedre, hvis barnet:

- sidder på en stol, som kan vippe eller gynge lidt frem og tilbage
- sidder på en kuglepude, der kan stimulere barnets sanser
- får lov til at tegne, mens der er fælles aktiviteter
- har nogle små ting foran sig på bordet, som vedkommende kan pille ved eller lege med, når han eller hun skal sidde stille.

Tingene skal gerne skiftes ud hver dag, så de er lidt nye og interessante, derfor kan det være en god ide, at have en kasse med "nulreting", som indeholder minimum 30 ting, hvor barnet hver dag må tage nogle nye ting med til sit bord og pille ved, samt lægge dem tilbage i kassen, når dagen er slut, for så at vælge nogle nye næste dag.

- Når barnet bliver uroligt og ukoncentreret hjælper det kortvarigt med en løbetur, ligesom mange falder til ro, når de arbejder med spil på computeren.
- Når barnet skal udfordres på det intellektuelle plan, bliver der mere ro over barnet, når opgaverne er i den svære ende i forhold til, hvad vedkommende magter, end hvis man stiller opgaver, der er rutineprægede og lette for barnet.

Børn med overreagerende opmærksomhed

Den anden type af børn, der er hyperaktive, har en overreagerende opmærksomhedsfunktion, der får dem til at reagere på en stor mængde af de sanseindtryk, der rammer deres nervesystem. Nogle børn kan være ekstra overreagerende i forhold til en enkelt form for sansekvalitet (syn - hørelse - følesans - lugtesans) andre er overreagerende på flere områder. Nogle kalder disse børn for særligt sensitive.

Hverdagens indtryk vil i dette barns hjerne virke som en sansestorm eller en sanseorkan, der hele tiden trækker af sted med barnets opmærksomhed, så det ikke kan lade være med at følge med i, hvad de andre børn siger og gør - hvad pædagogen/læreren siger til et andet barn i den anden ende af lokalet, eller hvad der sker udenfor vinduerne, samt hvordan trøjen man har på krads og klør.

Når barnet overvældes af stimulation, bliver det nemt hyperaktivt og lader sig trække af sted, af alt det der sker i omgivelserne.

Dette barn vil ofte på en gang blive fascineret og skræmt af voldsomme sanseindtryk, derfor befinder barnet sig ofte midt i urolige situationer.

Neuropædagogiske handlemuligheder ved overreagerende opmærksomhed

For at skabe ro og samling på barnet, der har en overreagerende opmærksomhed, er det nødvendigt at hjælpe det med at begrænse de sansepåvirkninger, som det udsættes for.

- Derfor vil barnet ofte falde meget til ro, hvis mange af aktiviteterne det deltager i, kan foregå i en lille gruppe med få børn og via struktureret stimulation.
- Dertil har dette barn glæde af, at dagen kører efter et fast program, samt at en given aktivitet afvikles på samme måde hver gang.
- Når barnet skal forsøge at lave selvstændige aktiviteter, går det bedst, hvis barnet får lov til at sidde i et roligt hjørne af lokalet.
- Hvis barnet eksempelvis er meget let afledelig i forhold til lydimpulser, så vil det hjælpe at lade det høre noget kendt musik gennem høretelefoner, mens det arbejder individuelt.
- Hvis barnet snarere er visuelt afledelig, er overskriften at placere barnet bag en skærm eller ved et vindue med nedrullede gardiner, så der er begrænsede mængder af synsindtryk, der kan aflede barnet.

Sådan kan du skelne mellem overreagerende og underreagerende børn

Hvis du er i tvivl om, et hyperaktivt barn i din gruppe har en overreagerende eller underreagerende opmærksomhedsfunktion, kan du i en periode prøve hver dag at skrive en situation ned, hvor du synes, at det pågældende barn har været ekstra godt fungerende, så du beskriver situationen, som om du skulle skrive en drejebog til en film.

Når du har 10-12 eksempler på god funktion, prøver du at læse dine eksempler igennem, samtidig med du forsøger at vurdere, om der er et mønster i, om barnet reagerer ekstra positivt, når der er meget og ny stimulation omkring barnet, for så er det sandsynligt, at barnet har en underreagerende opmærksomhed.

Hvis barnet til gengæld reagerer bedst, når der er meget lidt stimulation tilstede, så er det sandsynligt, at barnet har en overreagerende opmærksomhedsfunktion. For at bringe opmærksomhedsreaktionerne så tæt som muligt på det normale, vil den underreagerende opmærksomhed have brug for et løft, så man i princippet tilbyder dette barn voldsom, skiftende og udfordrende stimulation, hvilken kunne sammenfattes i ordet: turbopædagogik.

For barnet med en overreagerende opmærksomhed, handler det om at begrænse opmærksomhedsreaktionerne ved at udsætte barnet for så få input som muligt, derfor vil overskriften for dette barn være ”at sætte hegn op” omkring dets sanser.

Hvis der er en hjernemæssig forklaring på barnets særlige måde at styre opmærksomheden på, så vil man ikke kunne reparere vanskelighederne ved et særligt pædagogisk tilbud, men man kan kompensere så godt som muligt.